

NOWA MORALNOŚĆ SILNEGO CZŁOWIEKA: UWAGĘ I POSZUKIWANIE NOWYCH MOŻLIWOŚCI.

Lyudmila Pawłyszyn

*doktor habilitowany nauk filozoficznych, professor,
Narodowy Uniwersytet Pedagogiczny im. Włodzimierza Hnatiuka w Tarnopolu,
(Tarnopol, Ukraina)
lyudpavl@gmail.com*

Adnotacja. Badania problemu jest przeznaczone do wykazania i analizować poglądy wielu wybitnych myślicieli na podstawie tradycyjnej moralności, powód, jego przemyślenia i ponownej oceny, rozumowania o osobie z zabytki jasne życia jako silnik postęp społeczny i nowy styl myślenia i działania. Problem kryzysu społeczno politycznych i nihilistyczny podejście do otaczającej rzeczywistości, niezadowolony stan moralny społeczeństwa na każdym etapie rozwoju społeczeństwa jest niezwykle ważne i potrzebę pilnego rozwiązania. Jego znaczenie staje się szczególnie dotkliwy podczas tworzenia i wzmocnienia Państwa, w czasie społecznych, gospodarczych i politycznych konfliktów. Procesie cywilizacyjnym, rewolucji naukowo - technicznej, z jednej strony, przyczyniły się do rozwoju społeczności ludzkiej, wzbogacony jej wiedzy, wykwalifikowanych w technologii komputerowych, jednak z drugiej strony, w dążeniu do nowej wiedzy i odkryć, które zapomina interesuje się swoją duszę. Istota ludzka jest niestabilna, i w związku z tym powinien każdy krytycznie spojrzeć sobie w twarz, na drogę samopoznania. Znalezienie siebie osób będzie mógł zmienić siebie i świata. Osoba, która można zauważyć własnej niedoskonałości, otrzyma wewnętrzną wolność do pokonania własnych wad będzie na ścieżkę, która zabierze go na wyższy poziom rozwoju.

Słowa kluczowe: moralność, niekonwencjonalne, wartość, rozpacz, szczęście, życie, Bog.

THE NEW MORALITY OF THE STRONG MAN: CONSIDERATION AND SEARCH FOR NEW OPPORTUNITIES

Liudmyla Pavlyshyn

*Doctor of philosophical sciences, Professor, Ternopil National Pedagogical University
named after Volodymyr Hnatyuk, (Ternopil, Ukraine)*

Annotation. Research the problem is intended to demonstrate analyse the views of some famous philosophers concerning the basis of traditional morality, reasons of its rethinking and re-evaluation, thinking about the person with clear life's landmarks as the engine of social progress, a new lifestyle and action. The problems of socio-political crisis and the nihilistic attitude to the surrounding reality, the dissatisfaction of the moral condition of society at every stage of the development of society is an extremely urgent and requires urgent solution. Its relevance becomes particularly acute during the formation and strengthening of the state in a time of social, economic and political conflicts. The civilizational process, scientific and technical revolution, on the one hand, contributed to the development of human society, enriched its knowledge, skilled in computer technology, however, on the other hand, in the pursuit of new knowledge and discoveries some people forget to take their own soul. The human being is unstable and therefore everyone should critically look at itself, take the path of self-knowledge. Knowledge about themselves can help people change their nature and the world. The man who can notice his own imperfect nature will get the inner freedom to overcome his own defects and take a chance for a higher level of development.

Keywords: morality, non-classical, value, despair, society, happiness, life, God.

НОВА МОРАЛЬ СИЛЬНОЇ ЛЮДИНИ: МІРКУВАННЯ І ПОШУКИ НОВИХ МОЖЛИВОСТЕЙ

Людмила Павлишин

*доктор філософських наук, професор, Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка (Тернопіль, Україна)*

Анотація. Дослідження даної проблематики покликане продемонструвати та проаналізувати погляди низки видатних мислителів на основі традиційної моралі, причини її переосмислення та переоцінки, міркування про людину із чіткими життєвими орієнтирами як двигуна суспільного прогресу та нового стилю мислення та дії. Проблема суспільно-політичної кризи та нігілістичного ставлення до оточуючої дійсності, незадоволення моральним станом суспільства на кожному етапі розвитку суспільства є надзвичайно важливою і такою, що потребує нагального вирішення. Її актуальність особливо загострюється у періоди становлення і зміцнення держави, у часи суспільних, економічних, політичних колізій. Цивілізаційний процес, науково-технічна революція, з одного боку, сприяли розвитку суспільства, людини, збагатили її знаннями, зробили компетентною у комп'ютерних технологіях, проте, з другого боку, в гонитві за новими знаннями і відкриттями вона забуває цікавитися власною душею. Людське буття є нестійким, а тому кожен повинен критично подивитися на себе самого, стати на шлях самопізнання. Пізнаючи себе люди будуть здатними змінювати як себе, так і світ. Людина, яка може помічати власну недосконалість, отримує внутрішню свободу для подолання власних вад, стане на шлях, який виведе її на вищий щабель розвитку.

Ключові слова: мораль, некласичний, цінність, відчай, суспільство, щастя, життя. Бог.

Вступ. Проблеми людини, нової моралі є провідними, у творчості В. Винниченка, І. Франка, Ф. Ніцше, М. Бердяєва, В. Соловйова та ін. Їхні ідеї ґрунтуються на вірі у здатність людини нового гатунку сприяти прогресу суспільства. Так, наприклад, Бердяєв не погоджувався з античною філософією, яка вважала, що лише розум відрізняє людину від інших істот. Розмірковуючи над сутністю людини, він дійшов висновку, що «Всесвіт може входити в людину, нею асимілюватися, нею пізнаватися і осягатися тільки тому, що в людині є весь склад всесвіту, всі його сили і якості, що людина – не дрібна частина всесвіту, а цілісний малий всесвіт» (Бердяєв, 1989, с.295). Звичайно, людина – істота розумна, але за Бердяєвим, не в цьому полягає її головна особливість. Звести людину до розуму – означало б позбавити її унікальності, неповторності, а отже, власної сутності. Він був занепокоєний з приводу розчинення особистості в суспільстві, втрати нею самостійності, власного «Я», бо це є небезпекою для неї, загрожує їй рабством. Людина завжди змушена обирати: прислухатися до поклику тіла чи душі. Таким чином, з одного боку, вона пригнічена своїми потребами й недоліками, придушена природою, перебуває під пресом чуттів і задоволень, підкорена природними потягами і пристрастями; з іншого боку, вона тяжіє до вічних ідей, до царства думки, стверджуючи свою духовність. Духовне життя не має меж, і це передбачає його постійний розвиток. Згідно з Бердяєвим, творчість є проявом справжньої свободи особистості.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На сучасному етапі розвитку української філософії важливу роль щодо можливості аналізу та вивчення даної проблематики відіграють праці В. Андрущенко, І. Бичка, І. Бойченка, М. Бойченка, Г. Горака, В. Горського, С. Йосипенка.

Місце та роль філософії життя у становленні духовно-академічної філософії досліджувались Н. Г. Мозговою. Вплив ніцшеанства на російську релігійну

філософію вивчає Т. Д. Суходуб. Низка дисертаційних робіт стосовно тієї чи іншої проблеми становлять особливий інтерес. Так, проблема надлюдини відображена у роботах Н. Н. Ємельянової, І. П. Ярославцевої, А. А. Лаврової, Г. О. Камбал; проблемою нігілізму займались Т. В. Лютий, І. В. Силуянова; стосовно етики Ніцше писав свої дослідження С. І. Шаповал. Ґрунтовними є дослідження літературного спадку В. Винниченка таких науковців, як Г. Баран, Т. Гундорової, Г. Костюка, С. Михиди, Л. Мороз, В. Панченка, Г. Сиваченко. Беззаперечним є той факт, що дослідження вчених-філологів дають можливість вченим-філософам розглядати низку проблем стосовно суспільства, людини, світу, що були предметом уваги Винниченка, через призму філософських понять і категорій. Філософська спадщина В. Винниченка переважним чином постає предметом аналізу в її екзистенційному аспекті у наукових розробках Г. Бежнар, Н. Михайловської, О. Петрів.

Мета статті полягає у дослідженні проблем людини, моралі, духовних цінностей, які займають особливо важливе місце в різних ірраціоналістичних філософських теоріях, у зосередженні уваги на творчості Ф. Ніцше, В. Соловйова, В. Винниченка, І. Франка.

Основні результати дослідження. Немає сумніву у тому, людина не повинна бути бездіяльною, вона повинна пізнавати та освоювати світ. Про це йшлося у філософських міркуваннях В. Винниченка, який жив і творив у час, коли наступала нагальна потреба переоцінки цінностей, пошуку нової моралі задля побудови кращого життя. Так, наприклад, про це йде мова у творах «Щаблі життя», «Базар», «Брехня», «Чесність з собою», «Дисгармонія» тощо. Важливо те, що Винниченко, зображаючи пошуки героями його творів нових моральних цінностей, не залишався осторонь, він немовби разом з ними вирушав у нелегку дорогу боротьби, намагався розгадати причини людської дисгармонійності та накреслити шляхи їх подолання. Намагання знайти вихід із складної ситуації, в якій опинилася людина на поч. ХХ ст., породило «...Винниченка-революціонера, Винниченка – письменника-експериментатора. І все-таки, чому експериментатора? Мабуть тому, що екзистенційний дух доби, її інтуїція живилися відчуттям марності пошуку у відсутності виходу, а індивідуальний дух і творча свобода його знали і вимагали, а підтвердженням знання завжди є експеримент» (Гуменюк, 2001, с. 58). Винниченко зосереджував увагу на проблемах людини як рушійної сили суспільного поступу, творця цінностей. Спостерігаючи за тогочасними суспільними реаліями, він вважав, що діяльність людини впродовж декількох століть передбачала досягнення універсальної ідеї щастя. Винниченко стверджував, що у сучасному йому світі живуть безнадійно хворі духовно люди. На шляху до досягнення щастя, внутрішньої гармонії стоять перешкоди у вигляді застарілих соціально-моральних традицій, війн, революцій, а отже у суспільно-політичних і морально-етичних чинниках, у суспільній нерівності, людському егоїзмі.

Життя людини в тогочасних умовах, її прагнення подолати існуючий лад хвилювали також І. Франка. Свою позицію він відобразив у віршах «Вічний революціонер», «Думи пролетарія», повісті «Борислав сміється», збірці поезій «З вершин і низин» тощо. Багато своїх творів він черпав із власного досвіду, на сторінках його віршів, повістей чи поем можна побачити образ самого автора, який, як і Винниченко, пропустив кожен їхній рядок через своє серце. Спостерігаючи нівелювання тогочасної людини, її небажання долати життєві перешкоди,

Винниченко сподівався, що там, у майбутньому, люди зможуть подолати тягар злої долі, ставши на шлях докорінних змін суспільства, моральних норм, самих себе. «Він був одним з титанів українського відродження ХХ ст. і він назавжди залишиться в перших рядах видатних його представників» (Толстоухов, 2010, с.4-5).

Як і Винниченко, так і Франко займалися не лише письменницькою творчістю, а й вели активну суспільно-політичну діяльність. На їхню думку, потрібно проводити роботу серед народу, надихаючи і спрямовуючи його на побудову нового суспільства. Подібні мотиви простежуються і у Ф. Ніцше, який вважав, що потрібно любити життя не у тій формі, яку окреслили до нас. Мораль добра не повинна стояти на шляху до моралі егоїзму, що допоможе втримати волю до влади. Заперечення старого і запровадження нового Ніцше здійснив у формі переоцінки цінностей. Де є оцінка речей, там можна уже говорити про цінність. Мета передбачає оцінку. Завдяки оцінюванню світ стає яскравим та різноманітним. «Ми вклали в нього наші цілі і цінності: ми здобули завдяки цьому в собі колосальну приховану масу сили» (Ніцше, 1994, с. 108). А якщо ж це так, то й нам вирішувати, яким ж він буде світ. Докори сумління та совість не повинні мучити сильну людину. Перш за все потрібно було переоцінити християнські і традиційні моральні цінності, адже традиційна, підігнана під рамки середньої людини мораль, була для Ніцше неприйнятною через свою здатність ганьбити усіх, хто не шанує її, не кориться їй, не ставиться з особливою шаную до неї. Ця мораль оголошує негідниками тих, хто не вписується в її догми. Європейська людина вихована в дусі шанобливого ставлення до моральних цінностей і не розуміє, що втративши свою цінність, вони спустошують її, ведуть по хибному шляху у глухий кут зневіри і розчарування.

Критика Ніцше існуючої моралі як вищої цінності означала критику людини як основоположника цінностей. Нігілізм є особливо небезпечний для слабких, адже знецінення цінностей позбавляє їх опіки традиційної моралі, яка проголошувала любов та співчуття до тих, хто її особливо потребує і без якої тепер не уявляє свого існування. В уяві Ніцше вимальовується сильна і впевнена в собі особистість, інтелектуал, аристократ духу. Тому філософ вітає цього «страшного гостя» в образі нігілізму, що ступив на поріг Європи. На думку Ніцше, у тогочасному суспільстві «воля до ніщо стала володаркою над волею до життя» (Ніцше, 1994, с.178). Він бажав, щоб життєвим орієнтиром для тогочасної людини стала воля до влади, котра зможе відновити природні цінності, викривлені християнською мораллю і платонівською метафізикою. Смерть Бога дає людині можливість зрівнятися з ним або й навіть зайняти його місце. Панування нігілізму розпочинається не тільки тоді, коли заперечують Бога і вступають з ним у відкриту боротьбу. Християнство постає в уяві Ніцше як церква з її духовенством, що претендує на владу як історичний феномен. Зі смертю Бога потойбічна мета вічного і блаженного життя стає реальною на Землі, приносячи щастя людині вже тут, не змушуючи чекати на нього там, за горизонтом земного життя.

Філософія Ніцше визначила нову культурно-філософську позицію щодо неklasичного типу світорозуміння та світобачення. «Місце автономії розуму зайняло віроломство «надлюдини» – ось цей шлях, який ХІХ пройшло від Канта до Ніцше (Віндельбанд, 1998, с. 467). Щодо раціоналізму, то на думку Ніцше, усі проблеми тогочасної культури виникли через те, що вона зорієнтована на науку, яка суперечить природному вияву життя з усіма його необхідними інстинктами та

відчуттями. На думку Ніцше, особливою рисою періоду реформації була слабкість духу людини, адже всі її спроби щодо задоволення своїх життєвих поривань гальмувала наука. Розум, на думку Ніцше, деформує життя, позбавляє його краси та гармонії. В той час, коли мислителі епохи Просвітництва шанували історію, Ніцше заперечував її позитивну роль у житті людини та суспільства. Про своє негативне ставлення до історичного процесу він писав у праці «Про користь та шкоду історії для життя». У ній простежується вплив думок Гете стосовно історії, який вважав, що ніякого минулого немає, є лише теперішній час, а історія – абсурд. Історія, на думку Ніцше, паралізує волю до дій, не залишає місця для інстинктів. «Надлишок історії послабив пластичну силу життя, воно нездатне користуватись минулим як здоровими харчами» (Ніцше, 1990, с. 227). На думку Ніцше, потрібно відмовитись від історії на користь мистецтва та сили за допомогою неісторичних засобів, які є «живою водою у мертвою морі ночі та забуття» (Ніцше, 1990, с. 165).

Наголошуючи на проблемі людської самотності, духовної немічності, варто зазначити, що людина повинна вміти узгоджувати цінності життя, серед яких є розум, емоції, любов, почуття, бажання, голос власного «Я», основи моралі. Так про природу моралі у свій час вів мову В. Соловйов, який робив особливий акцент, на протиположності Ніцше, на божественному боці людської моралі і природи. Мораль, вважав він, лежить в природі людини: у первинному почутті сорому, жалю. Все це має спільне підґрунтя в безумовному началі моралі – релігійності людини. Віра а людину у нього тісно пов'язана з його переконанням в тому, що вона здатна свою свободу, покласти на благо, на служіння вищій меті. Така позиція дозволяла філософу відвести в картині світового порядку гідні місця і Богу, і людині. Він наполягав на тому, що у свідомості сучасної йому людини вищі, абсолютні норми і цінності повинні знаходитися у пріоритеті, виступати в якості визначальних чинників її духовного і практичного життя. Соловйов вказує на загальну тенденцію до зростання міри добра в людстві, яке полягає не в тому, що окремі люди стають сильнішими у свої добродійних діях, чи в збільшенні кількості добродійних людей, а в тому, що підвищується середній рівень загальнообов'язкових моральних вимог, які реалізуються у житті. За цих умов, вважав В. Соловйовим, людина отримує у теперішньому те, що ще недавно для неї було «...мрією, суб'єктивним ідеалом, утопією» (Соловйов, 1989, с. 614). Подібний погляд на буття людини мав Франко, який стверджував, що однією з найважливіших чеснот людини є мудрість, яка й допомагає їй уникати крайнощів, оскільки здатна приборкати людські пристрасті. Людина повинна вміти узгоджувати власні бажання і поведінку, не чинити зла задля гармонійного існування суспільства, оскільки, як би сказав Винниченко на підтвердження думки Франка, лише дієва рівновага цінностей може сприяти щасливому життю людини. Він вважав, що людина, яка щиро віддана своєму народу, живе не дарма, а тому він хотів би прожити життя гідно, оскільки для нього навіть один день прожитий чесно набагато цінніший, ніж сто років, проведених у підлості і неробстві. Сильними є ті люди, у яких чітко сформульовані бажання, вважали Винниченко і Франко, оскільки кожен повинен мати чітко окреслені цілі, йти до них, бути стійким і непохитним у своїх переконаннях.

Висновки. То що ж об'єднувало цих, на перший погляд, різних філософів? З упевненістю можна говорити: віра в людину та її можливості(на думку Ф.Ніцше, у людині прихований потенціал неймовірної сили), здатність подолати власні

недосконалість і вади, щоб, врешті–решт, стати чи то новою людиною (І.Франко), чи надлюдиною (Ф.Ніцше) або ж Боголюдиною (М.Бердяєв), а чи неолудиною (В.Винниченко), які, хто знає, можливо, колись ініціюватимуть процес єднання Бога і людини як хотів цього В.Соловйов. Акумуляуючи власні сили людина здатна побудувати щасливе життя на Землі, не очікуючи вічного блаженства. Так, наприклад, критикуючи християнську мораль, Франко зауважував, що вона робить людину пасивною і невпевненою у собі. За Винниченком і Франком, моральні цінності, які послаблюють силу духу людини, повинні поступатися місцем моралі, що проповідує ініціативність, боротьбу, наполегливу працю на благо суспільства нового гатунку. Мислителі були переконані, що неможливо людині стати щасливою, якщо вона витратить своє життя на розваги, розпусту, жагу до збагачення, покладатиметься на волю долі, пасивно потерпає від важких обставин буття, не намагаючись нічого змінювати у своєму побуті. Людина для В. Винниченка – це не духовний рух «по колу», без мети, що веде до постійного повернення (за Ф. Ніцше), це не лише підсвідомість як рушійний чинник дії (бо підсвідомість буває і просвітлена, і темна), а й надсвідомість, тобто Бог» (Шумило, 1998, с. 127).

Намагаючись жити не «як усі», людина неklasичної доби уявляла себе законодавцем моральних норм, творцем нових цінностей, хотіла знайти свій шлях у житті, самоствердитися. Лише той, хто прагне самовизначення, живе надією, яка допомагає подолати життєві страждання та здобути справжню віру.

Список використаних джерел:

1. Бердяев Н. А. *Философия свободы; Смысл творчества*. М.: Правда, 1989. 607 с.
2. Виндельбанд В. *От Канта до Ницше*. М.: КАНОН-пресс, 1998. 496 с.
3. Гуменюк В. І. *Сила краси: Проблеми поетики драматургії Володимира Винниченка: монографія*. Сімферополь, 2001. 340 с.
4. Ницше Ф. *Воля к власти: опыт переоценки всех ценностей*. М.: REL-BOOK, 1994. 352 с.
5. Ницше Ф. *Сочинения: в 2 т.* М.: Мысль, 1990, Т.1. 829 с.
6. Свенціцький І. *Винниченко (спроба літературної характеристики)*. Львів, 1920. 44 с.
7. Соловьев В. *Сочинения: в 2 т.* М.: Правда, 1989, Т. 2. 735 с.
8. Толстоухов А. *Володимир Винниченко – виразник і володар дум десятків тисяч українців // Хроніка-2000. 2010. Вип. 82: Невідомий Винниченко. С. 3-5.*
9. Шумило Н. *Гармонійне і дисгармонійне в українській літературі початку ХХ ст.: (Володимир Винниченко і сучасники) // Київська старовина. 1998. № 5. С. 124-131.*

References:

1. Berdyaev N.A. *Filosofiya svobody. Smysl tvorchestva*. M.: Pravda, 1989. 607s.
2. Vindelband V. *Ot Kanta do Nietzsche*. M.: KANON-pess, 1998. 496 s.
3. Humeniuk V.I. *Syla krasyy: Problema poetyky dramaturhii Volodymyra Vynnychenka: monohrafiya*. Simferopol, 2001.340 s.
4. Nietzsche F. *Volya k vlasti: opyt pereotsenki vseh tsennoste*. M.: REL-BOOK, 1994. 352 s.
5. Nietzsche F. *Sochineniya: v 2 t.* M.: Mysl, 1990, T.1. 829 s.
6. Svetsitskiy I. *Vynnychenko (sprobа literaturnoi harakterystyky)*. Lviv, 1920. 44 s.
7. Solovyov V. *Sochineniya: v 2-x t.*M.: Pravda, 1989, T.2. 735 s.
8. Tolstouhov A. *Volodymyr Vynnychenko – vyraznyk i volodar dum desiatskiv tysiach ukraintsv // Chronika-2000. 2010. Vyp.82: Nevidomyi Vynnychenko. P.3-5.*
9. Shumylo N. *Garmoniynе i disgarmoniynе v ukrainskiy literaturi pochatku ХХst.: (Volodymyr Vynnychenko i suchasnyky) // Kyivska starovyna, 1998. №5. S. 124-131.*